

Mato Pejić
novinar i publicist, Daruvar
pejicmatopejic@gmail.com

Primljeno/Received: 1. VI. 2023.
Prihvaćeno/Accepted: 17. VIII. 2023.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Ostalo
Other
DOI: <https://doi.org/10.47325/zj.6.7.8>

UDK 663.4(497.5)(091)

PIVOVARA DARUVAR – KRATKA POVIJEST

Sažetak: U ovom radu daje se kratak prikaz povijesti Daruvarske pivovare koja je osnovana 1840. godine. Kroz svojih više od 180 godina djelovanja pivovara je prošla kroz različite turbulencije tijekom svoga postojanja. Suočavala se s poslovnim uspjesima, ali i nedaćama. Ipak uspjela je opstati i danas je jedan od temelja prepoznatljivosti Grada Daruvara i njegovog gospodarstva,

Ključne riječi: Pivovara, Daruvar, povijest

Daruvarska pivovara, koja danas nosi službeni naziv Pivovara Daruvar, osnovana je 1840. godine te je s poviješću dugom 183 godine najstarija hrvatska pivovara. U vrijeme kada je u Daruvaru osnovana pivovara, grad se tek počeo razvijati, a pivovaru je Izidor Janković izgradio kao dvorsku, koja je trebala zadovoljiti potrebe vlastelinstva i tada malobrojnog građanstva. Stoga je to bio mali pogon kapaciteta 500 hektolitara piva na godinu. Taj kapacitet dostajao je sljedećih pedesetak godina i povećan je tek krajem stoljeća, kada počinje značajniji razvoj turizma.

U pivarskoj branši ima i puno starijih pivovara, pa i onih koji se pripremaju obilježiti tisućiti rodendan (najstarija pivovara na svijetu, njemačka pivovara Weihenstephaner osnovana je 1040. godine), ali u sredini koja se ne može pohvaliti velikom pivskom tradicijom i kulturom to je dovoljno da bude najstarija funkcionalna pivovara u zemlji. Uostalom, i grad, koliko god arheološki artefakti potvrđivali da se na tom području živjelo i u rimsko doba, pa i prije toga, zapravo postoji i kontinuirano živi tek od sredine 18. stoljeća kada je ovdašnji posjed kupio grof Antun Janković i tu izgradio vlastelinski dvorac kao svoju ljetnu rezidenciju. Od 1760. do

1763. Antun Janković, koji je u to vrijeme bio podžupan Požeške županije, kupuje vlastelinstva Pakrac, Sirač i Podborje, koje kasnije dobiva ime Daruvar po ždralu iz obiteljskog grba Jankovića, a godine 1765. dobiva Antun Janković i počasni naslov *de Daruvar* (daruvarski). U međuvremenu počinje graditi kupališne objekte, zatim dvorac, počinje razvijati naselje, u čemu ga slijedi brat Ivan, a onda Ivanov sin Izidor koji 1840. osniva pivovaru te tako bogatoj ponudi šljivovice i solidnom izboru vina dodaje i pivo.

Pivovara je bila manufakturni pogon kapaciteta 500 hektolitara piva na godinu, kojem je zadaća bila da kuha pivo za potrebe dvorca, vlastelinskog imanja, radnika na njemu i malobrojnih ostalih građana. Iako se stanovništvo stalno povećavalo, kapacitet Pivovare zadovoljavao je sve potrebe sve do pred kraj stoljeća, kada se gradi pruga i snažnije razvija lječilišni turizam te u Daruvar dolaze gosti iz udaljenijih krajeva carstva.

Gostima Daruvara često se servira priča o tome kako su Pivovaru osnovali i pivo u njoj kuhali češki doseljenici, koji su sa sobom donijeli svekoliku kulturu svoje stare domovine, pa onda – misli se očito – i kulturu piva. Ta priča zvuči posve uvjerljivo pa joj se priklanja i profesor Josip Matušek u svojoj knjizi *Česi u Hrvatskoj* (1996.), a profesor Vladimir Marić ide korak dalje pa u svojoj knjizi *Pivo, tekuća hrana* (1995.) podebljava tezu koja je u raznim publikacijama višekratno objavljena i ranije, i na strani 48. piše: „Naselivši daruvarsko područje češkim doseljenicima, grof Janković je iskoristio ne samo njihovo graditeljsko iskustvo u gradnji pivovara, nego i nadaleko poznato umijeće u proizvodnji piva. Tako je daruvarsko pivo, zahvaljujući tradiciji i prirodno mekoj vodi, od samog početka slično plzeškom pivu.”

To je, međutim, malo vjerojatno, jer u vrijeme gradnje Pivovare u gradu nije bilo puno Čeha, nego su oni koji su prvi stigli u ove krajeve naseljavali okolna, bliža ili dalja sela, a i mnogi izvori potvrđuju da su pivo u Hrvatsku donijeli njemački obrtnici. „Pivo su u Hrvatskoj također i trošili Nijemci”, piše Rudolf Horvat u *Povijesti trgovine...*, „njemački vojnici i časnici, koji su služili u vojnoj Krajini”. Čak postoji i tvrdnja, koju je doduše teško potvrditi dokumentima, da je prvi majstor pivar u Pivovari u Daruvaru bio upravo Nijemac. Ako ne možemo potvrditi da je Nijemac bio prvi majstor pivar, našli smo dokument koji dokazuje da je Nijemac kuhao pivo 1908. godine. Bio je to Karl Roth, koji je naveden kao *braumeister* daruvarske Pivovare u godišnjaku *Magyar Compass* za 1909. godinu.

Nakon svega nije teško povjerovati da je prvi kuhar piva u daruvarskoj Pivovari bio Nijemac, ali nije nikakvo čudo ni da je nastala fama o tome kako su za tvornicu pjenušave tekućine zaslužni Česi i „njihovo nadaleko poznato umijeće u kuhanju piva i gradnji pivovara”, a toj masovnoj zabludi poprilično pridonosi i činjenica da daruvarsko pivo nosi ime *Staročesko* još od predaleke 1893. godine, pa je to tako jedan od najstarijih hrvatskih pivskih brendova. Tada su Pivovaru kupili mjesni poduzetnici Pollak, Crner i Dobrović, koji su u tom imenu s pravom vidjeli veliki marketinški potencijal, jer je tu sada već živjelo dosta Čeha, a bilo je dobro poznato kakav glas uživa češko pivo.

Prije toga, Pivovara je zajedno s kompletnim vlastelinstvom već tri puta mijenjala vlasnika – od osnivača Izidora Jankovića naslijedio ju je njegov sin grof Julije Janković, a on je 1879. prodao Magdaleni Lechner, čija je kći Antonija bila udana za pomadžarenog Židova Aleksandra pl. Tüköryja de Algyesta. Već godinu dana kasnije Magdalena Lechner umire, a sva njezina imovina pripada obitelji Tüköry. Pivovaru nasljeđuju Aleksandrovi sinovi Alois (Vjekoslav) i Antal (Antun). Zgodna je koincidencija da je Magdalena Lechner i ranije imala veze s pivarstvom – njezin suprug, poznati austrijski poduzetnik Anton Paul Lechner (1792. – 1860.) bio je vlasnik pivovare *Brunner-Brau* u mjestu Brunn am Gebirge u Donjoj Austriji, koja je bila jedna od najvećih pivovara u Austro-Ugarskoj. Sljedeći vlasnici Pivovare bili su članovi židovske obitelji Gross, koja je kupuje 1925. godine, a 1941. u jeku zahuktalih predratnih nevolja prodao je velikozdenačkom poduzetniku Viktoru Hrešiću.

Daruvarska pivovara do Drugog svjetskog rata

Kada je Pivovaru preuzela obitelj Gross, obavila je veliku obnovu pogona pa je godišnja produkcija povećana s 2000 hektolitara u 1925. na čak 10 000 hektolitara u 1931. godini. Iz reklamnih rubrika onodobnih novina možemo iščitati i asortiman Pivovare, a to su piva *Imperial*, *Daruvarsko 15°*, *Porter*, *Sanator* i *Gambrinus*. O poslovanju Pivovare piše u ono vrijeme i časopis *Jugoslavenski Lloyd*, koji u broju od 1. siječnja 1941. donosi kratku vijest: „Pivovara u Daruvaru proslavila je ovih dana stotu obljetnicu postojanja, a uprava pivovare, koju je 1840. godine osnovao grof Janković, u rukama je Teodora Grossa.”

Od godine 1911. pivovara se službeno zvala *Daruvarska dionička pivovara i munjara (Daruvarer Aktienbrauerei und Elektrizität Werk)*, iako elektromotor za proizvodnju električne energije u pivovari radi još od 1906. godine, a godinu dana kasnije Pivovara s Poglavarstvom trgovišta Daruvar potpisuje dvadesetogodišnji ugovor o isporuci struje za električnu rasvjetu. Zanimljivo je da se Pivovara, uz svoju glavnu djelatnost proizvodnje piva, bavila i nizom drugih djelatnosti. „Pored proizvodnje piva i s tim spojenih tvorina, rasprodajom pive i uzgrednih tvorina, proizvodnjom i prodajom električne struje za rasvjetu i obrtne svrhe i da se bavi sa svim poslovima koji spadaju u struku elektro-tehnike još i prodajom vina i žestokih pića, umjetnog leda, nadalje pečenjem voćne rakije i naročito s tim skupčanih otpadaka surovina i trgovinom žestokih pića i vina,” piše u pravilima tvrtke iz 1929., kada je postala *Gradjanska pivovara d.d. Daruvar*.

Bila je tu nadalje tvornica slamnatih tuljaka, koji su se koristili sve do uvođenja plastične gajbe na prijelomu šezdesetih i sedamdesetih godina. Ranije drvene nosiljke nisu imale unutarnje pregrade pa su se boce u transportu međusobno sudarale, a da se ne bi razbile, stavljani su na grliće slamnati tuljci. Pivovara je bila registrirana i za ugostiteljsku djelatnost te je vodila

pivovarsku restauraciju u zgradi poznatoj kao *Vranjevina* i kolodvorsku restauraciju, a jedno je vrijeme upravljala čak i ekonomijom svinja za potrebe pivnice i radničkog restorana.

Sladara je također u određenim razdobljima bila sastavni dio tvorničkog areala, a pivovara se bavila čak i „slikopisnim i svratištarskim obrtom”. Uz sve to, postojala je jedno vrijeme uz Pivovaru i škrobara i uljara, a dugo je Pivovara proizvodila i umjetni led te, naravno, pивske bačve i drvene gajbe u vlastitoj bačvariji. Onaj *slikopisni obrt* nije ništa drugo doli kinoprikazivačka djelatnost, koju je uveo Leon Gross i tako u vrijeme velike ekonomske depresije spasio Pivovaru od poslovnog debakla. Kako je kino bilo ultimativna zabava toga vremena, a filmovi su se prikazivali u *Vranjevini*, posjetitelji bi nakon projekcije filma ostajali u pivnici i popili koje pivo...

Iako je proizvodnja piva na državnoj razini u to vrijeme pala za skoro osamdeset posto Pivovara Daruvar je baš u tom razdoblju značajno povećala proizvodnju, a kada je pred izbijanje Drugog svjetskog rata obitelj Gross prodaje velikozdenačkom poduzetniku, vlasniku mljekarske industrije *Zdenka*, Viktoru Hrešiću, ne čini to zato što Pivovari nije išlo dobro, nego zbog straha od rata koji je bio već posve izvjestan.

Još 1941., u skladu s odlukama novog upravnog odbora, Pivovara kreće u investiciju i naručuje „strojna postrojenja iz inozemstva”, odnosno iz Njemačke. Započinju i opsežni građevinski radovi na „novoј pivovari”, a najavljena je i gradnja radničkih stanova... Ti planovi nisu u cijelosti realizirani, a posebno je teško bilo u proizvodnji uslijed nestašice sirovina, naročito pivarskog ječma, zbog čega se kuhalo pivo sa svega 7 % slada (u odnosu na standardnih 12 %). „Usljed pomanjkanja sirovina i drugih tvoriva pivo se varilo samo do 15. IX. 1943. i od toga dana pa sve do konca godine nije se pivo proizvodilo”, stoji u zapisniku s godišnje skupštine 1944.

Socijalističko razdoblje

U rujnu te godine Daruvar je oslobođen od ustaške vlasti, a nova socijalistička vlast Pivovaru je godinu dana kasnije nacionalizirala, kao uostalom i sve druge privredne pogone. Još prije kraja 1944. godine u Pivovari je (kao i u Ljevaonici željeza) djelovala partijska ćelija, doznajemo iz knjige *Daruvar, radnički i narodnooslobodilački pokret* Zdravka Krnića.

Prve poslijeratne godine obilježene su neponovljivim entuzijazmom, imperativnim optimizmom i ogromnim radnim elanom ovjekovječenim u krilatici *Nema odmora dok traje obnova*. Taj zanos rušio je granice fizičkih mogućnosti, postavljajući sulude zadatke, koji su – za divno čudo, bili ostvarivani, pa i premašivani. Tako je Pivovara 1949. godine dobila zadatak da skuha 88 % više piva nego u prethodnoj godini. Taj posve nevjerojatan plan realizirali su njeni radnici čak 70 dana prije roka, odnosno prije kraja godine.

Krajem 1950. uvodi se radničko samoupravljanje i Pivovara bira prvi Radnički savjet, koji za dugo vremena postaje alfa i omega svekolikog poslovanja. U prvom tromjesečju 1951. pogon Pivovare proizveo je pet tisuća hektolitara piva s 8 % slada, 120 tona pivarskog slada, 9 tona klica i 120 tona trebera, pogon škrobara 71 tonu kukuruznog škroba, 12 tona kukuruznog dekstrina, 35 tona mokre džibre (komine), 18 tona droždine i po pola tone sapuna za pranje i laštila za cipele, a pogon uljare 25 tona jestivih ulja i 35 tona uljanih pogača. Količina proizvedenog piva bila je za 10% manja od planirane, a razlozi tome su bili kasni početak kuhanja i dugotrajne hladnoće.

Rukovodstvo je tada moralo riješiti mnoge probleme – osnovati skladišta na terenu radi poboljšanja plasmata piva, rastao je problem povrata ambalaže, sa sirovinama su se nevolje ne samo nastavljale, nego i gomilale, a nakon razdoblja dovoza slada iz Siska odlučeno je sladaru preseliti u gospodarsko dvorište tvornice u Daruvaru; u vrionom podrumu drvene su bačve za fermentaciju zamijenjene betonskim bazenima, a valjalo je čak rješavati i zamjene konja, kojima je pivo razvoženo po dućanima i gostionicama.

Okrugla 120. obljetnica Pivovare 1960. proslavljena je radno – puštanjem u pogon linije za punjenje boca i trafostanice visokog napona. Te je godine Pivovara uspješno ispunila svoj godišnji plan od 40 000 hektolitara piva. Planirano je da se u sljedećoj godini proizvodnja poveća za 10 000 hektolitara, a za tri godine kapacitet je trebao iznositi 60 000 hektolitara piva. No, iako je poslovni rezultat u godini jubileja bio dobar, a ostvareni dohodak bio je za čak 32 % veći nego godinu dana ranije, ipak zadovoljstvo nije bilo potpuno. Uz krilaticu *Pivovara se mora uspoređivati s jačima, a ne sa slabijima od sebe* istaknuto je da je Zagrebačka pivovara skuhalo 172 000 hektolitara piva, što je s obzirom na njihovih 347 zaposlenih radnika prosjek od 496 hektolitara proizvedenog piva po jednom radniku, dok u Daruvaru taj prosjek iznosi tek 339 hektolitara.

inače, šezdesete godine bile su desetljeće velikih investicija. U predvečerje dekade, dakle 1959. godine, donijeli su organi upravljanja potrebne odluke i od Zavoda za prehrambenu industriju naručili izradu elaborata *Rekonstrukcija pivovare*, povećanja kapaciteta s 20 na 50 tisuća hektolitara. U planu za 1962. godinu, na primjer, stoji da će u toj godini Pivovara kuhati dvije vrste piva – svijetlu četrnaesticu i crnu šesnaesticu, koja će kasnije dobiti ime *Slador*. Narednih godina je *Slador* bilo ime za tamno daruvarsko pivo, bez obzira na jačinu, a skuhalo se dvanaestica i četrnaestica. Te je godine Pivovara dobila i novi tunelski pasterizator kapaciteta 6 000 boca na sat, koji je izradila servisna radionica Ratar.

Slijedila je nova punilica, proširen je podrum, započela rekonstrukcija energetskog postrojenja za prelazak s ugljena na mazut, obnovljena je fasada Pivovare, uređen je novi laboratorij, značajno proširen kapacitet sladare, a za radnike osiguravani kadrovski stanovi. Prvi put se počelo ozbiljno razmišljati o reklamama pa je sklopljen ugovor s agencijom Ozeha iz Zagreba o izradi reklamnih panoa i kalendara. Te godine je nakon duže pauze vraćena marka *Staro-*

češko, ovoga puta kao 17 postotni specijal, dok je noseći brend bio 12 postotni *Gambrinus*. Proizvodnja piva bila je u velikom uzletu. Uz obilježavanje 125. obljetnice postojanja, 1965. godine objavljen je simpatičan podatak da je u stoljeće i četvrt rada Pivovara proizvela dvjesta milijuna boca daruvarskog piva. Uz taj jubilej, uz koji nisu bile organizirane velike proslave, istaknuto je da se u Pivovari izmjenjuju faze rekonstrukcije i modernizacije te da je „danas pivovara u stanju proizvesti rekordnu količinu od 65 000 hektolitara piva”.

Šezdesete godine su i vrijeme slavnog vokalno instrumentalnog sastava *Gambrinus*, koji je osnovan u Pivovari i sastavljen od njenih radnika, a noseći ime tada najvažnijeg proizvoda, piva *Gambrinus*, koje se kuhalo u varijantama od 10, 12 i 14 % slada, bio je za tvornicu značajna reklama. *Gambrinusi* su cijelo desetljeće harali plesnjacima u okolici, ali i na jadranskoj obali. Proslavljajući 130. rođendan 1970. godine, objavljeno je da je u poslijeratnom razdoblju Pivovara skuhalo više od 900 000 hektolitara piva, od čega samo prethodne godine 90 000 hektolitara.

Zagrebačke pivovare Daruvar, Karlovac, Zagreb

Vrijeme od 1971. do 1977. Pivovara je provela „u braku” sa zagrebačkom i karlovačkom pivovarom, poslovno povezana u radnu organizaciju Zagrebačke pivovare, s osnovnim organizacijama udruženog rada (OOUR) Pivovara Daruvar, Pivovara Karlovac i Pivovara Zagreb s pogonom u Otočcu. Različiti oblici udruživanja srodnih poduzeća bili su uobičajena praksa onog vremena, a Pivovara je i prije tog povezivanja tražila podesan model suradnje i partnere unutar branše.

Planom za 1971. godinu predviđena je proizvodnja od 100 000 hektolitara piva, no već u prvih devet mjeseci skuhanu je 126 166 hektolitara, što je bilo za oko 22 000 hektolitara više nego godinu dana ranije. Od toga je 117 000 hektolitara bila vlastita proizvodnja, a 16 232 hektolitara piva dovezeno je iz Zagrebačke pivovare, dok je preko zagrebačkog skladišta plasirano na tržište 19 704 hektolitara. Zahvaljujući solidarnom odnosu triju pivovara, daruvarskoj je omogućeno povoljno kreditiranje za izgradnju nove varionice. U početnim godinama integracije u Daruvaru je proizvodnja povećana sa 120 na čak 168 tisuća hektolitara, a novim proširenjem planirano je dizanje kapaciteta na 250 000 hektolitara. Na popisu novih objekata i postrojenja bili su varionica kapaciteta 330 hektolitara po uvarku, silos za slad i krupicu kapaciteta 60 vagona, fermentori – šest komada kapaciteta 1200 hektolitara, kotlovnica za proizvodnju pare, dva nova kompresora za hlađenje, trafostanica i filtracija piva kapaciteta 200 hektolitara na sat.

Nova varionica, o čijoj je gradnji odlučeno još 1971. godine u sklopu velikog projekta rekonstrukcije, a počela je nicati krajem 1974., otvorena je 30. travnja 1976. godine. Kapacitet varenja povećan je sa 140 na 250 tisuća hektolitara i time je Pivovara na pivarskoj karti

Jugoslavije prešla iz kategorije malih u srednje velike pivovare. Inače, u cijeloj je državi u tom trenutku radilo 29 pivovara, koje su imale godišnju realizaciju od 8,7 milijuna hektolitara piva, od čega se na Hrvatsku odnosila otprilike četvrtina – sedam pivovara i 2,11 milijuna hektolitara proizvedenog piva.

Premda se čini da je stanje idilično, ono je daleko od toga. Uvjeti za rad značajno su poboljšani, kapaciteti povećani, ali prodaja ne prati proizvodnju pa u Daruvaru zaključuju da se na razini poduzeća favorizira Zagrebačka pivovara na račun drugih dviju i odlučuje napustiti družbu. Tako 1977. dolazi do raskida poslovnih veza s pivovarama Zagreb i Karlovac.

„U čast Dana Republike i 145. obljetnice postojanja, kolektiv najstarije radne organizacije u komuni, Daruvarske pivovare, održao je 27. studenoga 1985. svečanu sjednicu Zbora radnika na kojoj je podnesen referat o vrijednom jubileju, a petnaest radnika dobilo je priznanja i nagrade za dugogodišnju vjernost kolektivu”, pisao je *Daruvarski list*.

Stoljeće i pol postojanja Pivovara je proslavila 1990. godine. Jubilej je obilježen i rijetkim rekordom – godišnji plan proizvodnje ispunjen je još 28. kolovoza, mjesec dana kasnije već je bio premašen za 15,7 %, što konkretno znači da je bilo prodano 138 000 hektolitara piva. Tadašnjim planom računalo se da će do kraja jubilarne godine biti prodano još 39 000 hektolitara, čime bi se godišnja produkcija približila onoj iz 1982. i apsolutnom dotadašnjem rekordu od 188 000 hektolitara piva. Tako su pisale lokalne novine češke manjine *Jednota* u fotoreportazi posvećenoj velikoj obljetnici.

Da bi nastavili tendenciju rasta, u Daruvarskoj pivovari pokrenuli su novi investicijski projekt – modernizaciju postrojenja, prije svega linije za punjenje boca. Rekordna 1990., u kojoj su rušili sve barijere, dala im je novu dozu entuzijazma. Naime, u prvih osam mjeseci te godine proizvodnja je bila za 58 % veća nego u istom razdoblju prethodne godine. Za usporedbu – na razini Hrvatske pivarska je branša bilježila rast od 23 %, a jugoslavenske pivovare su imale prosjek od 27 %.

Domovinski rat, nova prekretnica

Kada je u kolovozu 1991. izbio Domovinski rat, Pivovara je bila u novom investicijskom ciklusu započetom godinu dana ranije. U cilju modernizacije vironog podruma i punionice piva kapaciteta 36 000 boca na sat, mjesec dana prije nego što su na grad pale prve mine započela je montaža transportera za pivske boce, izrađenog u daruvarskoj tvornici strojeva Dalit. „To je važan posao u sklopu uvođenja nove linije za punjenje boca”, pisao je tada lokalni list *Buuuum*. Ratna djelovanja osujetila su instaliranje opreme, ali nisu zaustavila proizvodnju. Unatoč stalnom granatiranju i nestašici vode, u Pivovari se cijelo vrijeme rata radilo bez prestanta, a na hrvatske bojišnice otišle su tisuće i tisuće litara *Staročeskog* piva.

Već od početka siječnja 1992., od potpisivanja Sarajevskog primirja, u gradu više nije bilo borbenih djelovanja te se i Pivovara mogla vratiti radnim aktivnostima, pa i nastaviti ratom zaustavljenu instalaciju nove opreme.

„Prva poslijeratna godina za Daruvarsku pivovaru rekordna je ne samo po proizvodnji, nego i po prodaji Staročeskog svijetlog piva. Prodano je, naime, 215.000 hektolitara piva”, pišala je *Jednota*, tjednik češke manjine u blagdanskom separatu uoči Božića te godine. Danas, dakako, znamo da je rekordnih 215 000 hektolitara bio tek početak, da je i nekoliko narednih godina produkcija još rasla te premašila i brojku iz najluđih snova vodstva Pivovare, onu od 250 000 hektolitara. Tijekom 1994. skuhanu je, naime, nevjerojatnih 255 000 hektolitara piva. Nastavljene su i investicije, pa su tijekom te godine srušene stare i izgrađene nove radionice. Istočni zid tvorničkog kruga, uz rijeku Toplicu, dobio je atraktivan današnji izgled. Dvije godine kasnije postavljeni su daljnji cilindrično konusni tankovi, fermentori, sve do današnjeg broja od njih petnaest.

Stotinu i šezdeset godina tradicije vrijedno je svake pozornosti. Smatralo je tako i vodstvo Daruvarske pivovare koje je uz 160. rođendan priredilo nesvakidašnje bogatu svečanost, kakvu si je moglo priuštiti samo veoma uspješno poduzeće, kakvo je Pivovara i bila tih godina. Bila je po rezultatima poslovanja najbolja tvrtka u Daruvaru i jedna od najboljih u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, a po tradiciji je na obje razine bez premca. Proslava je održana 8. i 9. srpnja 2000., a sudjelovalo je više tisuća gostiju, među kojima su bili i istaknuti lokalni i regionalni gospodarstvenici i političari.

Odmah poslije rata krenula je Pivovara u pretvorbu vlasništva i privatizaciju. „Privatizacijom 1993. godine postala je pivovara dioničko društvo u vlasništvu tadašnjih i bivših radnika, kasnije je preregistrirana u društvo s ograničenom odgovornošću, a dvanaest godina poslije, dakle 2005., prodana je tvrtki *Orlando Film Classic* u vlasništvu obitelji Zovko”, čitamo u reportaži na portalu *Pivnica.net*. „Nakon toga priče o preuzimanju Pivovare nižu se kao na tekućoj vrpici. Spominju se razni strani potencijalni strateški partneri, od Gössera do Warsteinera, a stanoviti bivši bankari čak su se za novine slikali u Daruvarskoj pivovari i predstavljali kao njeni vlasnici i direktori. Do promjene vlasništva došlo je, međutim, tek u proljeće 2008. kada od Orsata Zovka i njegove tvrtke 75 postotni udio kupuje Zdravko Pavković, odnosno njegova tvrtka *Durata*, koja kasnije otkupljuje i preostalu četvrtinu udjela i u srpnju postaje stopostotni vlasnik Daruvarske pivovare. *Durata* je dobro znala u što se upušta, jer kao tvrtka s linijama za punjenje alkoholnih i bezalkoholnih pića u limenke i u plastične boce, godinama je punila i piva iz Daruvarske pivovare, kao uostalom i sva druga hrvatska piva, jer nijedna pivovara nema vlastitih punionica za lim i plastiku.

Nažalost, već dvije godine kasnije Pivovara je završila u stečaju, a u prvih šest mjeseci te 2010. godine uopće nije kuhala pivo, da bi strojeve pokrenula tek u lipnju, kada je posrnulu firmu u stečajnom postupku na Trgovačkom sudu u Bjelovaru kupila *Kufner grupa*, tvrtka koja se uspješno bavila proizvodnjom kamena i građevinskog materijala.

Novi život počinje u stosedamdesetoj i stoosamdesetoj

Nova uprava u posao je uvedena 1. lipnja 2010., te je krenula u novi život s 20- ak zaposlenika, mahom nekadašnjih radnika Pivovare. U to su vrijeme već svi gospodarski subjekti osjećali teret ekonomske krize, a kako je ona bila teža i dugotrajnija nego što se moglo očekivati, i povratak Pivovare na staro nije mogao biti tako brz. U međuvremenu su tri najveće hrvatske pivovare (zagrebačka, karlovačka i koprivnička) završile u rukama multinacionalnih pivarskih kompanija i zaposjele gotovo cjelokupno tržište piva te je postalo besmisleno s njima se hrvati u kategoriji industrijskog lagersa, koji je gotovo isključiv u njihovom sortimentu. Zbog toga je daruvarska pivovara, koja iz stečaja izlazi s novim imenom – *Pivovara Daruvar*, jer je stara tvrtka likvidirana, posve ispravno i logično odlučila da će se orijentirati na pivske specijale i ukrcati u vlak *craft* pokreta koji se upravo zahuktavao i kojega je bila aktivni kreator.

Za samo nekoliko mjeseci od ponovnog pokretanja proizvodnje, portfolio pivovare je višestruko povećan – prvo su skuhalo novo, bolje *Staročesko pivo*, svoju perjanicu još od 1893. godine, pa su lansirali jako *Zimsko pivo*, ponovivši ime prvog piva koje je nosilo ime *Staročesko*, a onda su skuhalo *Staročesko crveno premium*, polutamno pivo jantarne boje, koje je brzo učvrstilo svoju poziciju među ljubiteljima pjenušave tekućine. A kuhalo se ovdje i čak šest robnih marki trgovačkih lanaca. Pivovara Daruvar definitivno je krenula naprijed. Malim koracima, ali sigurno.

Ideja o manifestaciji *Dani piva* pala je na plodno tlo, a festival je svake godine imao sve bogatiji program, mijenjao je obim, koncept i mjesto održavanja, prošetavši od parkirališta i dvorišta Pivovare preko glavnog gradskog trga do dvorca Janković, a dio jedne fešte održan je i na Petrovom vrhu. Godina 2013. bila je u znaku proslave 120. obljetnice brenda *Staročesko* koje se kuha još od 1893. godine, i uz koju je skuhanu pivo *Staročesko original*, reklamirano sloganom *Pivo kakvo su pili naši djedovi*. Bilo je to specijalno lager pivo, proizvedeno prema tradicionalnoj češkoj recepturi, s dvije vrste slada i tri vrste hmelja, a poklon pakovanje imalo je na ovitku i uputu za pijenje, koju potpisuje majstor pivar Krešo Marić. Godine 2015. hrvatske *craft* pivovare, ali i zanatske pivovare iz inozemstva, kojima Pivovara Daruvar širom otvara vrata suradnje, dobivaju na *Danima piva* svoj vlastiti festival, prvo pod nazivom *Beer Session 5t h Element & Craft Friends*, a potom pod imenom *Dan nezavisnosti*.

Pivovara Daruvar vodila je, zajedno s Osječkom pivovarom, Istarskom pivovarom i Pivovarom Ličanka, bitku za diferenciranu trošarinu iz čega je kasnije i proizašao pokret udruživanja malih nezavisnih pivovara uz podršku HGK. Nakon puno objašnjavanja i uvjeravanja, prijedlog smanjene trošarine za pivovare koje kuhaju manje od 125 000 hektolitara piva godišnje usvojen je u Saboru 10. rujna 2015. ogromnom većinom glasova., a grupacija malih i nezavisnih pivovara osnovana je 2018.

Uoči jubilarne 180. godine postojanja Pivovare skuhanu je novo pivo, no ono nije dio bazične linije *Staročesko*, ali ni *craft* linije *Peti element*. To je nešto između – klasični češki lager,

specijal nazvan *DA-1840-EU*, čija je promocija planirana za veljaču 2020. kao prva u nizu akcija kojima je Pivovara Daruvar trebala proslaviti 180. obljetnicu postojanja.

Te planove, što su predviđali i zajedničku proslavu s Daruvarskim toplicama, koje su trebale obilježiti 40. obljetnicu otvaranja hotela *Termal*, osujetila je pandemija koronavirusa. Izostali su i *Dani Staročeškog piva s Danom nezavisnosti* i konferencijom nezavisnih pivara, koji su trebali pokazati hoće li se novi, svibanjski termin manifestacije potvrditi kao dobar. Umjesto opuštanja na bogatoj fešti kakvu zaslužuje ovako visok jubilej, Pivovara je ponovno suočena s novim izazovima. Prvo u proljeće, a onda i u jesen, zatvoreni su ugostiteljski objekti pa je prodaja piva svedena samo na trgovačku mrežu, a Pivovara je, poput mnogih drugih u branši, pokrenula prodaju putem web trgovine i dostavu piva na kućni prag. Tako je jedini sadržaj obilježavanja velikoj jubileja bilo izdavanje opsežne i bogato opremljene monografije *Pivovara Daruvar – priča koja teče 180 godina*, autora Mate Pejića, novinara češkog tjednika *Jednota* i urednika portala *Pivnica.net*.

Dani piva, sada nazvani *Grofovski dani piva*, vratili su se u svibnju 2023., a na njima je novi vlasnik ljubiteljima zlatnoga soka predstavio novi dizajn ambalaže i nove visoke ambicije u proizvodnji. Novi vlasnici su Kojo Komerc iz Modriče u BiH, MAGRA GmbH iz Austrije, Mojca Kufner i Stjepan Kumrić, a namjeravaju godišnju proizvodnju podići na 400 tisuća hektolitara, što je četverostruko više od dosadašnje. Velika investicija koja je u tijeku obuhvaća nove linije i nova skladišta i iznosi više od 34 milijuna kuna. „Cilj nam je daljnji rast i razvoj naših brendova, osiguravanje njihove dostupnosti što većem broju potrošača”, poručuju iz Pivovare Daruvar. U službi toga cilja je dogovor da se u četverolist velikih distributera *Staročeškog* i drugih piva Pivovare Daruvar nakon Konzuma, Mercatora i Pevexa uključi još i Jamnica. Na kraju, ali nipošto ne i najmanje važno, prošle godine je sjedište Pivovare, koje je proteklih desetak godina bilo u Zagrebu, vraćeno u Daruvar.

1893. Prvo pivo koje je ponijelo ime *Staročeško* bilo je *Staročeško zimsko pivo* iz 1893. godine (reklamna tabla, Pivovara Daruvar)

1940. – 2018. Etikete daruvarskog piva iz raznih razdoblja

Predstavnici hrvatskih *craft* pivovara na *Danima piva* u Daruvaru 2017. godine

Daruvarsko pivo (foto Predrag Uskoković)

Čepovi Daruvarskog piva (foto Jednota)

Distribucija Daruvarskog piva 1965. godine

Iz tvorničkog kruga (foto Željko Podsednik)

Pivovarski vokalno instrumentalni sastav *Gambrinusi* 1960-ih godina

Gradanska pivovara Daruvar 1940. (Pivovara Daruvar)

Panorama Pivovare Daruvar (foto Predrag Uskoković)

Reklamni karton uz 130. obljetnicu Pivovare 1970. godine
(iz kolekcije autora teksta)

Proizvodna linija *Peti element* (foto Predrag Uskoković)

Detalj iz punionice (foto Mato Pejić)

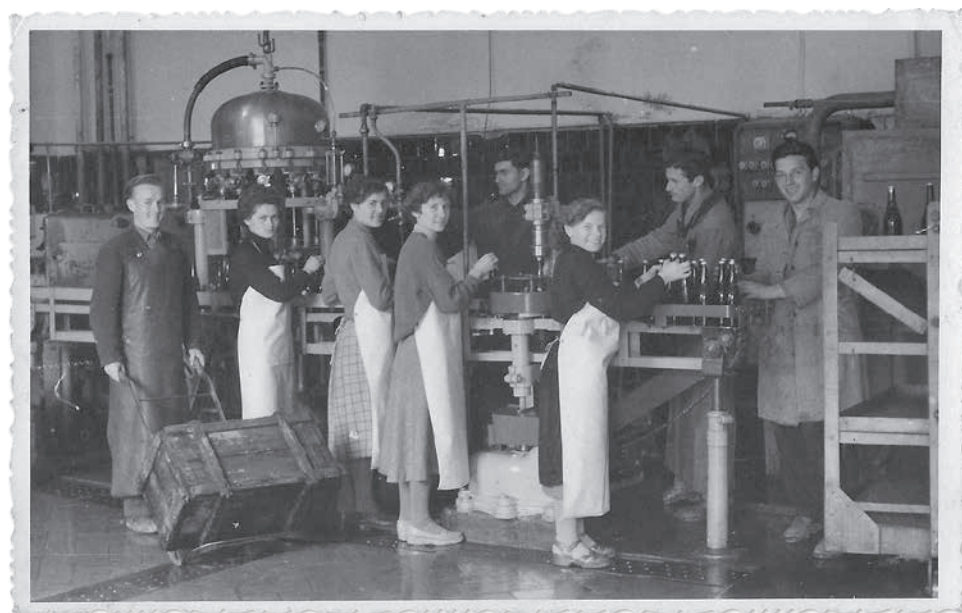
Dio reklamnog panoa iz sedamdesetih godina (Pivovara Daruvar)

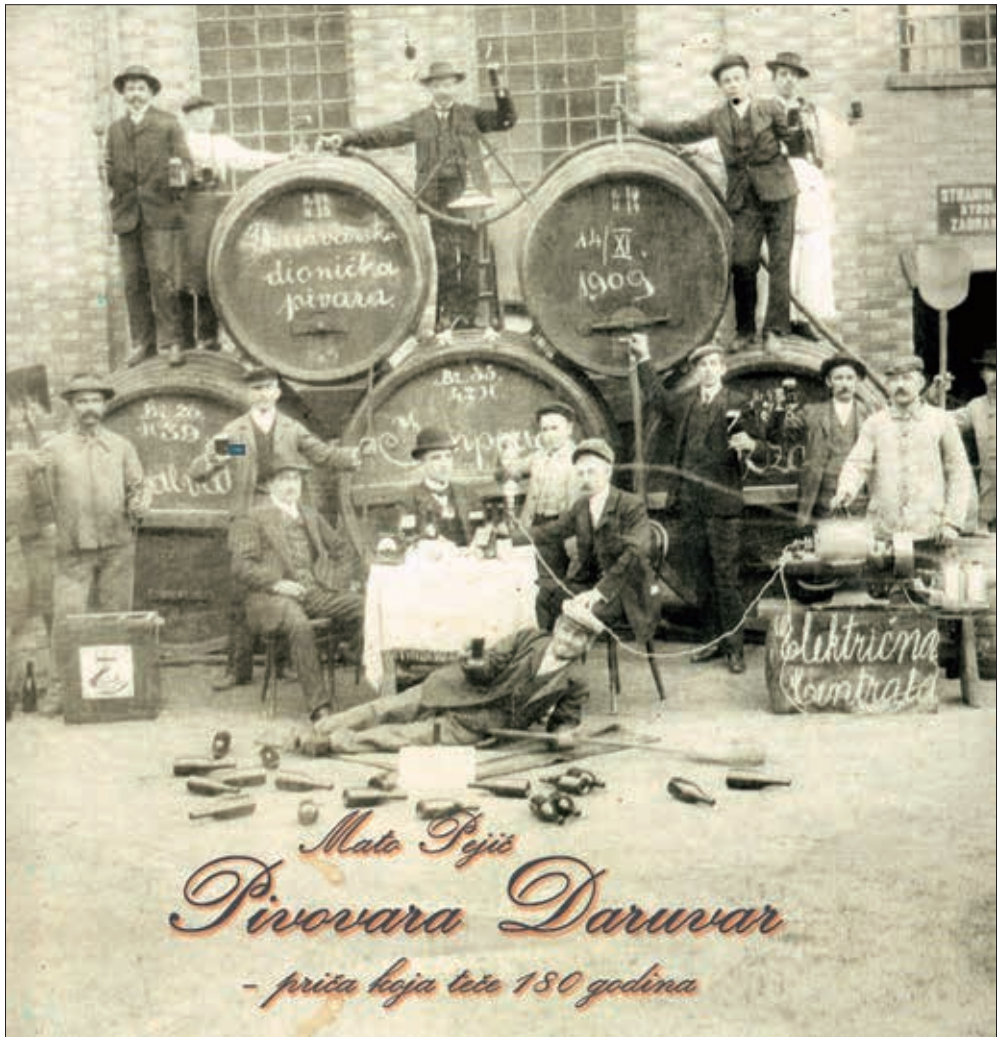
Nastup češkog folklornog ansambla Škoda iz Plzeňa u dvorištu pivovare 1985. (foto Tony Hnojčik)

Posjet visoke delegacije 1970. godine (Pivovara Daruvar)

Točilica boca 1953. godine (iz kolekcije Jaroslava Koneckog)

Naslovnica monografije *Pivovara Daruvar – priča koja teče 180 godina*, objavljene 2021.

A SHORT HISTORY OF DARUVAR BREWERY

Abstract: This paper presents the history of Daruvar brewery, established in 1840. Through its 180 year long active history, the brewery underwent many turbulences. It faced business successes and failures. Nevertheless, it managed to survive on the market up until today, thus representing one of identities of this city and its industry.

Key words: Brewery, Daruvar, Industry, History.